

alma
mater+

Серію засновано в 1999 році

Тетяна Качак
Українська
література
для дітей
та юнацтва

Підручник

a | Київ
ВЦ «Академія»
2016

УДК 821.161.2-93.09(075.8)
ББК 83.3(4УКР)я73
К30

Зміст

Рекомендовано як підручник
для студентів вищих навчальних
закладів Вченою радою ДВНЗ
«Прикарпатський національний
університет імені Василя
Стефаніка»
(Протокол № 10 від 3 листопада 2015 р.)

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор
В. В. Кизилова;
доктор філологічних наук, професор
Н. В. Мафтин;
доктор філологічних наук, професор
Р. В. Мовчан

Читання дає дитині небуденні враження і теми для роздумів. А розпізнана мудрість книг допомагає їй ставати особистістю. Щоб дитина обирала цінні книги, правильно думала про них і розвивала свій літературний смак, їй потрібен кваліфікований порадник. Завжди ним є вчитель, і саме майбутнім педагогам адресований цей підручник. Він розкриває особливості літератури для дітей та юнацтва, методику її аналізу й інтерпретації, своєрідність творів фольклору і найпомітніших авторів від давнини до сьогодення. При цьому пропонує й естетично вмотивовану періодизацію її історії. Системно структурований, логічно і вправно написаний підручник прислужиться педагогам, дитячим психологам, фахівцям із дитячого читання, працівникам бібліотек, батькам, авторам і дослідникам творів для дітей та юнацтва. Кожному, хто переймається світом дитини, роллю в ньому книги і читання, він буде цікавим і корисним.

/9/
/12/
/17/
/19/
/26/
/28/
/33/
/36/
/42/
/44/
/51/
/53/
/53/
/54/

ISBN 978-966-580-310-2 (серія)
ISBN 978-966-580-478-9

© Качак Т., 2016
© ВЦ «Академія»,
оригінал-макет, 2016

1. Теоретичні засади вивчення української літератури для дітей та юнацтва
- 1.1. Специфіка літератури для дітей та юнацтва
- 1.2. Періодизація історії української літератури для дітей та юнацтва
- 1.3. Література для дітей та юнацтва як об'єкт наукових і літературно-критичних студій
- 1.4. Аналіз творів для дітей та юнацтва
2. Передісторія української літератури для дітей та юнацтва
- 2.1. Дитячий фольклор як сегмент усної народної творчості
Коліскові пісні, забавлянки
Календарно-обрядові та ігрові пісні
Дитячий ігровий фольклор і малі фольклорні жанри
Легенди і перекази в дитячому читанні
Українські народні казки — іманентний жанр літератури для дітей
- 2.2. Пам'ятки давньої літератури в дитячому читанні
«Повість минулих літ»
«Повчання дітям»
Володимира Мономаха
«Слово про Ігорів похід»

/55/	Інші твори давньої української літератури в дитячому читанні	/137/	4.3. Розвиток літератури для дітей у радянській Україні
/56/	Григорій Сковорода як письменник і педагог-просвітник	/142/	Поезія для дітей
	3. Література для дітей і про дітей другої половини ХІХ — початку ХХ ст.	/144/	Павло Тичина
/60/	3.1. Становлення літератури для дітей	/146/	Максим Рильський
/64/	Тарас Шевченко	/148/	Наталія Забіла
/70/	Марко Вовчок	/152/	Платон Воронько
/74/	Леонід Глібов	/153/	Проза для дітей та юнацтва у контексті соцреалістичних стереотипів
/77/	Степан Руданський	/157/	Степан Васильченко
/79/	Юрій Федькович	/160/	Олександр Копиленко
/80/	Борис Грінченко	/162/	Олесь Донченко
/83/	3.2. Перший український дитячий журнал «Дзвінок»	/164/	Оксана Іваненко
	4. Українська література для дітей та юнацтва у ХХ ст.	/166/	Микола Трублаїні
/87/	4.1. Традиції та новаторство літератури для дітей на межі ХІХ—ХХ ст.	/168/	Юрій Збанацький
/89/	Іван Франко	/170/	Драматургія для дітей у першій половині ХХ ст.
/97/	Олена Пчілка	/172/	Періодика для дітей
/101/	Дніпрова Чайка	/175/	4.4. Тематичне і жанрове оновлення літератури для дітей у другій половині ХХ ст.
/104/	Уляна Кравченко	/178/	Поезія для дітей
/105/	Євгенія Ярошинська	/179/	Михайло Стельмах
/108/	Богдан Лепкий	/181/	Грицько Бойко
/112/	Василь Королів-Старий	/183/	Богдан Чалий
/115/	4.2. Модерністські тенденції в літературі для дітей	/183/	Тамара Коломієць
/115/	Поезія, адресована дітям	/185/	Микола Сингаївський
/116/	Леся Українка	/186/	Дмитро Білоус
/120/	Олександр Олесь	/189/	Дмитро Павличко
/123/	Марійка Підгірянка	/191/	Ліна Костенко
/125/	Володимир Свідзинський	/193/	Микола Вінграновський
/126/	Проза для дітей	/197/	Ірина Жиленко
/127/	Михайло Коцюбинський	/198/	Анатолій Костецький
/129/	Костянтина Малицька	/200/	Поезія для найменших читачів
/132/	Катря Гриневичева	/201/	Проза для дітей та юнацтва
/133/	Володимир Винниченко	/202/	Борис Комар
/136/	Майк Йогансен	/203/	Володимир Малик
		/204/	Юрій Ярмиш

/206/	Борис Харчук	/262/	Василь Голобородько
/209/	Всеволод Нестайко	/264/	Михайло Григорів
/213/	Віктор Близнець	/265/	Роман Скиба
/216/	Григір Тютюнник	/266/	Сергій Пантюк
/218/	Євген Гуцало	/267/	Григорій Фалькович
/220/	Ніна Бічуя	/269/	Галина Малик
/222/	Проза для наймолодших читачів	/271/	Галина Кирпа
/224/	Василь Сухомлинський	/273/	Мар'яна Савка
/225/	Фантастичні повісті для підлітків	/274/	Оксана Кротюк
/226/	Анатолій Дімаров	/276/	Леся Пилип'юк
/227/	Олесь Бердник	/277/	Ніна Горик
/230/	Драматургія для дітей	/279/	Сучасна літературна казка
/231/	Ярослав Стельмах	/280/	Казкотерапія та її специфіка
/232/	Вадим Бойко	/281/	Леся Мовчун
	5. Сучасна література	/283/	Дзвінка Матіяш
	для дітей та юнацтва	/284/	Богдана Матіяш
/236/	5.1. Література для дітей	/286/	Тарас і Мар'яна Прохаськи
	незалежної України	/287/	Зірка Мензатюк
		/288/	Галина Ткачук
/237/	Поезія для дітей наприкінці ХХ ст.	/290/	Володимир Читай
/238/	Ганна Чубач	/291/	Пригодницька проза
/239/	Анатолій Качан	/292/	Олександр Дерманський
/244/	Ігор Січовик	/293/	Сергій Гридін
/246/	Віра Багірова	/297/	Леся Вороніна
/248/	Ігор Калинець	/299/	Галина Пагутяк
/250/	Літературні казки	/301/	Галина Малик
	та пригодницько-фантастична проза	/302/	Андрій Бачинський
/252/	Валерій Шевчук	/303/	Олександр Гаврош
/254/	Реалістично-психологічна	/304/	Марина Павленко
	та історична проза	/311/	Реалістична проза
/256/	Драматургія для дітей	/317/	Оксана Думанська
	у 90-ті роки ХХ ст.	/320/	Степан Процюк
/256/	Неля Шейко-Медведева	/322/	Оксана Луцєвська
/257/	Богдан Стельмах	/324/	Історичні повісті та романи
/257/	5.2. Українська література для дітей	/324/	Володимир Рутківський
	та юнацтва на початку ХХІ ст.	/326/	Марія Морозенко
/259/	Сучасна поезія для дітей	/328/	Автобіографічна
/259/	Іван Андрусак	/333/	та біографічна проза
/261/	Юрій Бедрик	/336/	Богдан Радиш-Маринюк
			Ольга Слоньовська

/338/	Детективні твори
/339/	Андрій Кокотюха
/339/	Фантастична проза
/342/	Сергій Оксеник
/344/	Сучасна драматургія для дітей
/346/	Термінологічний словник
/350/	Література

1.

Теоретичні засади вивчення української літератури для дітей та юнацтва

1.1. Специфіка літератури для дітей та юнацтва

Література для дітей та юнацтва є специфічною галуззю мистецтва слова. Тлумачення її сутнісної специфіки досить суперечливі. У «Літературознавчій енциклопедії» Юрій Ковалів розрізняє дитячу літературу і літературу для дітей: «*Дитяча література* — усна і писемна словесність, творена дітьми. До неї належать безпосередньо пов'язані з грою різні жанри фольклору... Дитяча література має синкретичний характер, специфічну художню форму з тяжінням до ритмізованого мовлення, словотворчості, розкутого фантазування. Поняття “дитяча література” охоплює також перші спроби пера юних початківців (поезія, проза тощо), опубліковані в періодиці для дітей»; «*Література для дітей* — художні, науково-популярні та публіцистичні твори, написані письменниками для дітей різного віку».

У «Лексиконі загального та порівняльного літературознавства» Людмила Сердюк стверджує, що «дитяча література — художні, наукові, науково-популярні твори, які написані для дітей. Найчастіше в це поняття включаються також твори “дорослої” літератури, що назавжди ввійшли в коло дитячого читання».

Цю двозначність нівелює Любов Кіліченко: «Дитяча література чи література для дітей — це та література, яка відповідає рівневі дитячих знань, їхньому життєвому досвіду, психологічному розвитку, має відповідну тематику й технічне оформлення. Це та література, яку пишуть для дітей дорослі. Все інше — дитяча творчість».

Ольга Папуша вважає дитячою літературою «...сукупність літературних творів, написаних або прилаштованих для дітей із цілком певною метою: звертатися до дитячої уяви, емоцій та почуттів, впливати на дитячі пізнавальні здібності, розвивати смаки та вподобання, розважати дитину». На її погляд, дитяча література постає «на перетині трьох уявлень — про *дитячий твір* (як результат цілеспрямованої діяльності людини), *дитяче читання* (як взаємодію дитини з текстом твору — читання, слухання, перечитування, переказування, доповнення і т. д.) та *дитячу книгу* (як канонізовану форму, фізичний спосіб існування твору)». У цьому контексті Наталія Марченко послуговується поняттям «текст для дітей», розрізняючи два його формати: навчальний і художній.

Стосовно написаних для дітей художніх творів літературознавці використовують обидва терміни. Однак точніший із них — «література для дітей»; з огляду на вікову періодизацію і характер читацьких зацікавлень доречніший термін «література для дітей та юнацтва».

Література для дітей та юнацтва — адресовані дітям і юному поколінню художні, науково-популярні та публіцистичні твори.

На позначення сукупності художніх текстів різних жанрів, які не адресовані дітям, але які вони читають, правомірне поняття «коло дитячого читання». Цей підрозділ формує класика української та світової літератури — твори, які з розряду «для дорослих» поступово перейшли в розряд «для дітей». Цей процес відбувається постійно.

Найхарактернішими особливостями літератури для дітей є її відповідність рівневі знань, життєвому досвіду, психологічному розвитку дитини, зорієнтованість її тематики, жанрових характеристик і поліграфічного оформлення. Книги для дітей розкривають специфічні теми, сюжети і образи, мають особливу інтонацію, «що виникає із відбору лексики, ритмічної побудови фрази і доступної дитині емоційності» (Любов Кіліченко).

Література для дітей відповідає їхнім віковим особливостям, ураховує їхню допитливість, вразливість і емоційність, безпосередність і довірливість у сприйманні дійсності та людей. Кожен художній твір адресований дітям конкретної вікової групи: молодшої та середньої дошкільної (3—7 років), старшої дошкільної та молодшої шкільної (7—11 років), середньої шкільної (7—11 до 14—15 років) і старшої шкільної групи (15—18 років). Поділ цей умовний, бо не завжди можна чітко розмежувати вікові групи — усе залежить від розвитку дитини, її природних здібностей, навичок, культури читання тощо. З таким поділом погоджуються не

всі дослідники, вважаючи його «табелями про ранги», які звільняють дорослих від необхідності розуміти індивідуальність, дбати про особистість дитини (Ольга Папуша).

Борис Грінченко вважав цільове призначення, адресність, тематику і проблематику основними типологічними характеристиками літератури для дітей і наголошував на її моральності, реалістичності, поміркованій фантазійності, змістовності й поетичності («артистичності»). Найважливішими її ознаками, на думку Дмитра Білецького та Юрія Ступака, є предметний, конкретний життєвий художній образ, ліризм розповіді, динамічність розвитку сюжету, багатство, точність та емоційність мови. По-своєму побачила її специфіку Марія Моклиця: «...у царині світогляду — це оптимізм, життєствердність, щира настанова на добро, в царині естетики — це універсалізм, який підпорядковує собі суб'єктивний компонент, у царині художньої форми — це простота висловлювання, ігровий характер, стилістична виразність». Важливими ознаками літератури для дітей вважають також сучасність тематики і проблематики, відсутність моралізаторства і примітивізму, високий мистецький рівень ілюстрацій.

Діти завжди потребують книжки, яка б не тільки збагачувала новими знаннями, зображувала правдиві явища, а й заманювала у світ пригод, розваг, ігор. Спосіб зображення світу в художньому тексті, тематичні, проблематичні, сюжетні, композиційні, образні та мовні акценти — визначальні аспекти літератури для дітей. Дитячому письменникові потрібно бути знавцем дитячої душі, дитячого світу, мати талант спілкуватися з дітьми. Як писала Катря Гриневичева, «праця дитячого письменника — післанництво Богом дане. Писати для дітей — священна служба, що для неї треба вдягати ризи».

Осібної думки дотримувався Іван Франко, стверджуючи, що немає тем і сюжетів, неприйнятних для дітей, немає спеціальної «дитячої» манери розмови з маленькими читачами.

Функції літератури для дітей. Література розширює кругозір дитини, ознайомлює її з новими і цікавими подіями, явищами, допомагає сформулювати знання, уміння й навички літературознавчого, естетичного, етичного характеру, здатність засвоювати художні цінності, виховує активність, допитливість, готує до самостійної зустрічі з мистецтвом слова, до самоосвіти і самовиховання. Цими своїми особливостями вона тісно пов'язана з педагогікою. Однак читання не варто розглядати тільки як «педагогічне заняття», бо це спотворює суть літератури, виводить її за межі мистецтва.

Традиційними функціями літератури для дітей вважають *виховну* та *освітню*. За деякими твердженнями, саме дидактичність і «педагогічна наснаженість» вирізняють її з-поміж інших текстів.

Комунікативна функція полягає у сприянні юним читачам в осягненні себе, висловленні власних думок та почуттів, опануванні мовної поведінки, розширенні словникового запасу, формуванні мовленнєвого досвіду. Спілкування з книгою має допомагати дитині долати комунікативні бар'єри, невпевненість, сформуватися як повноцінний суб'єкт комунікаційних процесів.

Література для дітей виконує й *естетичну функцію*. Завдяки читанню в дитини формуються первинні уявлення про прекрасне, мистецькі жанри та напрями, відчуття краси твору. У своєму естетичному розвитку дитина проходить етапи ознайомлення, пізнання і творчості, тому роль літератури у цьому процесі очевидна.

Риторична функція літератури для дітей полягає в тому, що, читаючи, дитина стає співавтором письменника. Не раз отримані в дитинстві враження від читання ставали поштовхом до власної творчості.

Суть *гедоністичної функції* полягає в тому, що дитина отримує естетичну насолоду і задоволення від читання цікавої, тематично і жанрово близької та зрозумілої їй книги.

Функціональні характеристики зумовлені тематикою і жанровою структурою адресованих дітям та юнацтву текстів. Пізнавальна і виховна функція традиційно є атрибутом, який вирізняє літературу для дітей як специфічну галузь мистецтва слова, акцентує на вікових особливостях.

1.2. Періодизація історії української літератури для дітей та юнацтва

Твори словесності, призначені для дітей та юнацтва, виникли ще в доісторичні часи (фольклорні казки, колискові, забавлянки тощо) і продовжували з'являтися паралельно з історичною прозою, публіцистикою, красним письменством і театральним мистецтвом для дорослих, запозичуючи в них деякі мотиви і тексти. Процеси їх появи, видозмін і візнаманітнення досліджує історія літератури.

Історія літератури для дітей та юнацтва — підрозділ літературознавства, який досліджує розвиток літератури для дітей та юнацтва від її зародження до сьогодення.

Як підрозділ науки про письменство вона зосереджена на ретроспективному висвітленні розвитку української дитячої літератури як самодостатнього явища; виявленні стилєвих тенденцій, напрямів; функціонуванні шкіл, поширенні жанрів з ураху-

ванням її національної специфіки, міжлітературних зв'язків і впливів; осмисленні творчості письменників (особливостей стилю, популяризації тем і проблем, центрування образів головних героїв), які пишуть для дітей, а також значення їхньої художньої спадщини в розвитку літератури.

У побудові історії літератури для дітей та юнацтва зазвичай послуговуються хронологічним підходом. Історична вертикаль її розвитку може бути структурована на основі поділу на стильові епохи, виокремлення жанрово-тематичного кола, акценту на творчості провідних письменників тощо. Універсальний принцип побудови історії української літератури для дітей та юнацтва налаштовує на аналіз ключових етапів її розвитку; осмислення творчості яскравих постатей — письменників, які зробили вагомий внесок в адресовану дітям літературу; інтерпретацію знакових текстів.

Різні варіанти періодизації історії літератури для дітей пропонували Б. Гошовський, Світлана Іванюк, В. Костюченко, Раїса Мовчан, Б. Шалагінов та ін.

Періодизації Б. Гошовського, що ґрунтується на аналізі окремих літературних явищ, творів і творчості письменників, бракує чітких критеріїв поділу, а через те — і системності. Про це свідчить різнохарактерність її елементів:

- 1) український дитячий фольклор;
- 2) дитяча література у світі;
- 3) від літописних переказів до байкарів XVII—XIX ст.;
- 4) Марко Вовчок і Борис Грінченко.

До 90-х років XX ст. своєрідним каноном була періодизація, запропонована автором підручника «Дитяча література» Любов'ю Кіліченко. Її структурні елементи: народнопоетична творчість для дітей; українська дитяча література дожовтневого періоду; українська дитяча література радянського періоду. У межах останнього періоду виокремлено: дитячу літературу довоєнних часів; дитячу літературу 40—50-х років; дитячу літературу 60—80-х років XX ст. Загалом ця періодизація є системним оглядом тенденцій літератури і творчості письменників, які творили для дітей.

Запропонована Любов'ю Кіліченко періодизація частково втратила актуальність у 90-ті роки XX ст., однак збереглися часові межі та позиції письменників, які розвивали літературу для дітей.

Більшість сучасних періодизацій побудована за історико-хронологічним принципом, одиницями поділу найчастіше є десятиліття, чверть чи половина століття. Характерні ознаки побудови періодизацій літератури для дітей: аналогія до періодизації історії української літератури; врахування суспільно-історичних

змін та умов розвитку культури, літератури в різні періоди, а також специфіки розвитку тем, жанрів, образної системи літератури для дітей. За таким принципом структурована більшість навчально-методичних видань. Цю тенденцію репрезентує періодизація Світлани Терпелюк:

- 1) витoki і джерела дитячої літератури в Україні (XV—XVII ст.);
- 2) зародження дитячої літератури (XVII—XVIII ст.);
- 3) розвиток дитячої літератури (I половина XIX ст.);
- 4) нова література (XIX ст.);
- 5) новітня література (XX ст.). У межах цього етапу виокремлено: 1917—1934 рр. — період становлення й утвердження української дитячої літератури XX ст.; 1935—1956 рр.; 1957—1990 рр.; із 1990 р. — розвиток української дитячої літератури на сучасному етапі.

У періодизації Наталії Богданець-Білоskalенко чітко розмежовано фольклор та авторську літературу, розвиток якої охоплює п'ять етапів, «які не цілком збігаються з етапами “дорослої літератури” і мають свою специфіку»:

- 1) середина XIX ст. — початок XX ст. (нова дитяча література). Її фіксують букварі і читанки новою українською літературною мовою;
- 2) початок (10—20-ті роки) XX ст. — утвердження нових ознак художнього відображення;
- 3) на Сході України (30-ті роки), на Заході України (40-ві роки) — 50-ті роки XX ст. — розвиток дитячої літератури за несприятливих умов;
- 4) друга половина (60—80-ті роки) XX ст. — піднесення дитячої літератури;
- 5) від 90-х років XX ст. — сучасна література для дітей.

Принципово інший підхід до періодизації літератури для дітей запропонував Борис Шалагінов, виходячи з того, що література для дітей як соціальний та естетичний феномен розвинулася з текстів, призначених спеціально для дитячого читання. При поділі її історії (як «величезної кількості текстів») він враховує «співвідношення естетичного, виховного і науково-пізнавального змістів», а також «неминучий діалог з педагогікою та ідеологією». За його логікою предмет дитячої літератури становлять, «окрім самих текстів, педагогічні, фізіологічні, лінгвістичні та соціологічні аспекти, які для історії “дорослої” літератури можуть бути просто зайвими».

Під впливом суспільних змін відбувається еволюція в культурі та мистецтві слова. Час змінює уявлення про дитину, її читання, книги, ставлення до неї, і ці зміни віддзеркалюються в лі-

тературі, її адресованій. Кожен період розвитку письменства для дітей, на думку Б. Шалагінова, тісно пов'язаний із притаманним конкретному суспільству розумінням «функції та завдань літератури і усього мистецтва», «місця дитини в суспільстві, специфічної дитячої психології та інших особливостей дитячого віку», іманентною системою виховання та «виховною моделлю особистості». Цим пояснюється домінування в певний час конкретних тенденцій, тяжіння письменників до специфічних тем, жанрів, стильових манер письма тощо.

Значущими в історичній періодизації дитячої літератури, на думку Б. Шалагінова, є зміни у статусному значенні дитинства. Кожна епоха має «психологічні та фізіологічні межі дитинства, а також специфіку естетичних потреб дитини». Запропонована ним періодизація розвитку світової літератури для дітей може бути матрицею і для української:

- 1) уся давнина до межі XVIII—XIX ст., коли романтики запровадили «проект модерності», що включав виховання духовно та фізично гармонійної людини з дитячого віку;
- 2) XIX ст., коли остаточно утверджуються ідея специфічності дитячого віку, наука про дитячу психологію, розвивається дитяча педагогіка, суспільство визнає специфічні світоглядні інтереси і потреби дитини;
- 3) перша половина XX ст.;
- 4) межа XX—XXI ст.

За цією концепцією кожен новий період настає з появою якісно нових щодо змісту і форми текстів, а також змін у ставленні до дитини, орієнтації письменників на нового читача, його запити і потреби. Відбуваються істотні зміни в адресації та рецепції дитячої літератури, адже змінюються дитина, умови її життя та потреби щодо дозвілля, ставлення до навчання і виховання, виконання певних соціальних обов'язків, узагалі соціальні й рольові взаємини зі світом дорослих. Свого часу І. Франко писав, що «підставою для висновку про новий період в історії літератури» є насамперед «факти літературні і цивілізаційні». Для виокремлення нової епохи треба, «щоб на місці давніх, занепалих явищ постали нові, відмінні, такі, що співпадали б зміненим умовам духовного життя».

В. Костюченко в нарисі «Літературними стежками» виклад історії української літератури для дітей XX ст. веде за десятиліттями, наголошуючи на їх особливостях, пов'язаних із суспільними, політичними явищами та змінами. Однак часто складно вписати творчість письменника у якусь десятиліття, оскільки його талант може бути розкритий не відразу, а справжня популярність текстів — прийти через десятиліття.

Періодизацію історії літератури для дітей варто починати з того часу, коли вона виникає як специфічний феномен — сукупність адресованих дітям художніх текстів, які написані з урахуванням їхніх вікових особливостей (сприймання, мислення, уявленнь тощо) та запитів. Перші такі твори з'являються у XIX ст. на основі фольклорних та літературних традицій попередніх епох. Цим зумовлено виокремлення передісторії літератури для дітей. Ідеться про фольклор, який у суспільстві виконує естетично-пізнавальну і виховну роль, та про літературу до XIX ст., яка увійшла до кола дитячого читання (художні твори про дітей; твори, які пропонували для читання з пізнавальною метою; адресовані дітям твори — педагогічні настанови щодо їх навчання, виховання, поведінки в суспільстві тощо). На цьому акцентує і Раїса Мовчан: «про “дитяче читання” можна було говорити лише з “Повчанням” Володимира Мономаха, біблійними текстами, віршами й байками Г. Сковороди, а також навчальними книгами “Азбука” І. Федорова, “Читанка” М. Шашкевича, “Книжиця” О. Духновича, “Букварь южнорускій” Т. Шевченка». В Україні література для дітей почала активно розвиватися лише з другої половини XIX — початку XX ст., коли спеціально для них почали писати «дорослі» Л. Глібов, Марко Вовчок, Ю. Федькович, І. Нечуй-Левицький, Олена Пчілка, І. Франко, Б. Грінченко, Марія Загірня, а невдовзі — М. Коцюбинський, Леся Українка, В. Винниченко, О. Олесь, М. Вороний, С. Черкасенко.

Історична вертикаль становлення літератури, адресованої дітям, враховує тексти дорослої літератури, які увійшли в коло дитячого читання, стали класикою і включені в шкільні програми, оскільки вони значною мірою вплинули на розвиток тем, жанрів, образів та інших поетикологічних аспектів цього потоку літератури. Кожен період — результат проникнення в її поле світових фольклорних і літературних традицій; зміни ставлення до неї, переосмислення її ролі та призначення; інтенсивного тематичного, жанрового та ідейно-стильового оновлення, яке відбувалося на тлі оновлення «дорослої» літератури та відповідно до історико-літературних тенденцій епохи; появи нових типів головних героїв, оновлення художніх підходів, практики образо- і характеротворення; відродження літератури для дітей як самодостатнього естетичного феномену; активного перекладу творів зарубіжної літератури, запозичення популярних тем і жанрів.

Усе це є критеріальною підставою періодизації української літератури для дітей:

1. Передісторія української літератури для дітей. Її репрезентують дитячий фольклор, пам'ятки давньої літератури у дитячому читанні.

2. Українська література про дітей і для дітей XIX ст.
3. Українська література для дітей XX ст., для якої характерні два вектори розвитку: модерністські тенденції та соцреалістичний канон.
4. Сучасна українська література для дітей (останнє десятиліття XX — поч. XXI ст.).

Періодизація задає погляд на весь жанрово-тематичний розвиток літератури, адресованої дітям, а також твори, що увійшли в коло дитячого читання, домінування конкретних тем, проблем, жанрів.

1.3. Література для дітей та юнацтва як об'єкт наукових і літературно-критичних студій

На зламі XX—XXI ст. в українському літературознавстві остаточно зникає упереджене ставлення до літератури для дітей і вона опиняється в центрі уваги видавців, організаторів дитячого читання, науковців. Утверджується погляд на дитину-читача як на повноправного реципієнта. Адресовані їй тексти потрапляють у поле високих вимог, які не припускають спрощеного трактування дійсності, ігнорування художньо-естетичних законів. Сучасна література для дітей — пласт високохудожніх текстів, позначених тематико-проблематичним розмаїттям, багатством жанрових форм, багатогранністю образів, новими стильовими і наративними практиками. Вона постає завдяки переосмисленню літературних традицій творення тексту для дітей і про дітей, переформатування художніх моделей поведінки юних героїв з урахуванням сучасних суспільних реалій. Змінюються тематичні, жанрові й функціональні її акценти.

Однією з актуальних проблем дослідження літератури для дітей та юнацтва є відсутність сталої теоретичної і літературно-критичної традиції. До 90-х років XX ст. панувала практика осмислення літератури для дітей та юнацтва з педагогічних позицій, акцентування її ідеологічної спрямованості, пізнавального та виховного аспектів.

Розгляд літератури для дітей та юнацтва не у протиставленні «дорослій» літературі, а в контексті національного чи світового письменства набув актуальності під впливом західноєвропейських дослідницьких практик, якими в Україні почали активно цікавитись із часу її незалежності. Щоправда, філологічні підходи до її вивчення практикували й раніше, що засвідчують підручник Любові Кіліченко «Українська дитяча література»,